

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Ю.А.Мицик (Київ)

ШВЕДСЬКО-ФІНСЬКИЙ СЕМІНАР «ПОЛТАВСЬКА БИТВА – ОСМИСЛЕННЯ У ЧАСОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ»

Із нагоди 300-річчя подій, пов'язаних з антиколоніальним повстанням гетьмана Івана Мазепи (1708–1709 рр.), відбувся ряд важливих наукових конференцій, у тому числі і шведсько-фінський семінар «Полтавська битва – осмислення у часовій перспективі». Захід пройшов 10 червня 2009 р. у стінах Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА). Його співорганізаторами стали НаУКМА, посольства Швеції та Фінляндії в Україні, Шведський інститут. Із вітальним словом виступили президент Національного університету «Києво-Могилянська академія» *Сергій Квіт* та послы Швеції і Фінляндії в Україні – *Стефан Гульгрен* і *Крістер Міккельсон*, а також менеджер проекту Шведського інституту «Полтава 300» *Інгер Енваль*. Після цього вступу розпочався власне семінар (модератор – проф. *Крістіан Гернер*), на якому було заслухано 7 доповідей шведських та фінських істориків.

Першою з них стала доповідь доц. кафедри слов'янських мов і літератур Стокгольмського університету *Елізабет Лефстранд* на тему «Шведсько-російські зв'язки напередодні Великої Північної війни». Дослідниця вивчає насамперед слов'янські рукописи у шведських архівосховищах, зокрема вона брала участь у створенні каталогу архівних матеріалів, які стосуються дій шведської адміністрації у Новгороді (1611–1617 рр.). Доповідь Е.Лефстранд стосувалася здебільшого філологічних питань, зокрема цікавого російсько-шведського словника XVII ст. Потім виступив проф. Лундського університету *Любомир Дюрович*, який проаналізував кампанію 1708–1709 рр. у висвітленні словацького лютеранського єпископа Данієля Крмана, автора відомого щоденника. Щоправда, кілька років тому він був виданий українською мовою (окремою книжкою та журнальною публікацією) і тому для українських спеціалістів тут було небагато нових фактів. *Петер Еріксон* – викладач кафедри історії Упсальського університету, який у 2002 р. захистив дисертацію «Тлумачення Великої Північної війни. Карл XII та його ідеологічні промови», познайомив слухачів з її висновками (довідь «Що говорить і що робить король – комунікаційна система Карла XII»). Тут особливий інтерес викликало тлумачення шведським монархом причин війни, його варіанти відповідно до різних соціальних верств. П.Еріксон навіть згадав про Рюрика та готську проблему, які обговорювалися серед професури Упсальського університету у XVII ст., щоправда, відзначивши, що далі цього вузького кола згадані ідеї не пішли.

Друга половина семінару також була цікавою. Тон тут задав професор історії Гельсінкського університету *Матті Клінге*, який певний час очолював Фінське науково-літературне товариство. Він підкреслив, що Швеція вела оборонну війну, ставши жертвою агресії з боку Данії, Речі Посполитої та Російської імперії, отже, Карл XII був оборонцем своєї країни. Доповідач поставив під сумнів катастрофічні наслідки Полтавської битви 1709 р., оскільки вже за два роки росіяни зазнали дошкульної поразки на берегах Пруту. Але Османська імперія – союзник Швеції – не використала зручної нагоди, а загибель Карла XII у 1718 р. позбавила реорганізовану шведську армію досвідченого лідера. Пізніше Швеція мусила вести війни проти Росії (двічі) та Пруссії і лише на початку XIX ст. радикально змінила свою політику, воліючи дотримуватися суворого нейтралітету. Близькою до попереднього доповідача була позиція професора загальної історії Академічного університету Обу, редактора «Історичного журналу Фінляндії» («Historisk Tidskrift för Finland») *Макса Енгмана*, який підкреслив, що Росія вела загарбницьку війну проти Швеції та Фінляндії, дійшовши у своєму історичному екскурсі до подій 1809 р., коли Фінляндія була анексована Російською імперією (за словами доповідача, це була «ампутація без анестезії»). Доповідач зазначив, що перша перемога російського флоту біля мису Гангут мала насамперед велике моральне значення для російської сторони, а перемога Росії у Північній війні сприяла її централізації, але Прибалтика так і залишилася орієнтованою на Захід чужорідним тілом Російської імперії. Фінський історик зупинився також на особі Карла XII, його спробах проведення реформ у Швеції (вони в повній мірі були здійснені уже по смерті короля), археологічних дослідженнях поховання Карла XII, проведених у 1917 р. та у 1980-х рр. (тоді на кістках шведського короля було виявлено 17 (!) ран), а також на трагічній долі корінного населення околиць Петербурга – інгерманландців, остаточну крапку у сумній долі яких поставила їх депортація з волі сталінського режиму до Сибіру. Дуже цікавою була інформація доповідача про шведське місто Ніен із фортецею Ніеншпанц, яке існувало як мінімум із 1617 р. Після того, як у травні 1703 р. його захопили війська Петра I, майбутній російський імператор перейменував його у Санкт-Петербург. Перше населення нової столиці (з 1712 р.) Росії було мішаним. Причому домінували фіни (їх тут було стільки, як у м.Турку), а також шведи, німці і т.д.

Останню доповідь («Полтавська битва – триумф чи Піррова перемога?») виголосив професор Лундського університету *Крістіан Гернер*. За формою виступ нагадував есе, в якому не бракувало широких історичних паралелей та екскурсів, але було замало даних власне про Полтавську битву, який доповідач відвів важливу роль в історії східних слов'ян. Дивне враження справила теза авто-

ра про дві гілки (велико- та малоросійську) одного народу. Репліка з аудиторії щодо існування росіян та українців, а не «одного народу», потягла за собою суперечливі і малопереконливі пояснення К.Гернера про різні можливі варіанти історичного розвитку націй.

Відаючи належне доробку шведських і фінських учених, особливо М.Клінге та М.Енгмана, слід відзначити, що української тематики вони торкалися побіжно. Цю ваду дещо виправила українська аудиторія, зокрема д-ри іст. наук *В.Щербак* і *Ю.Мицик*, а також канд. іст. наук *В.Станіславський* та ін. Обговорення доповідей хоча й було передбачене у програмі, проте брак часу змусив обмежитися лише запитаннями та дуже стислими коментарями слухачів. Зате українська проблематика вийшла на перший план під час презентації українського перекладу книги шведського історика Петера Енглунда (Енглунд П. Полтава. Розповідь про загибель однієї армії. – Х.: Фоліо; Шведський інститут (Стокгольм), 2009. – 346 с.). Це найповніше на сьогодні дослідження історії Полтавської битви, базоване переважно на шведських джерелах. Книга написана легко, доступно, у ній міститься чимало цікавих портретів та унікальних фотографій. До останніх належать, наприклад, світлини 1911 р. зі Стокгольмського військового архіву: на першій бачимо місцевість біля с.Нижні Млини, де 17.06.1709 р. (напередодні Полтавської битви) було поранено Карла XII; на другій – Хрестовоздвиженський монастир під Полтавою, де розташувалася штаб-квартира шведського короля. Не можна не відзначити також фотозображень цінних музейних експонатів – шведських, російських та польських прапорів, зброї, сурм і барабанів шведської армії, гравюр із зображенням гетьмана Івана Мазепи, плану Полтавської битви тощо. Слід відзначити важливу роль Шведського інституту у дослідженні та популяризації шведсько-українських зв'язків часів Північної війни. Досить згадати, що саме ця інституція не так давно видала український переклад брошури шведської дослідниці Оси Карлссон «Карл XII» (Стокгольм: Шведський інститут, 2002. – 60 с.) та курс історії Швеції з давніх часів до сьогодення (Вейбуль Й. Коротка історія Швеції. – Стокгольм: Шведський інститут, 1998. – 164 с.).

Іншою фундаментальною працею, яка була презентована на семінарі, стало російське видання «Полтава: судьбы пленных и взаимодействие культур» (Москва: РГГУ, 2009. – 459 с.), що являє собою збірник статей шведських і російських авторів (істориків, краєзнавців, літературознавців та мункознавців) і побачило світ у російському та шведському варіантах. Важливе місце приділене трагічній долі 25 тис. шведів, що потрапили у полон унаслідок поразки під Полтавою та здебільшого загинули у Сибіру, а також російським полоненим у Швеції. Однак не тільки про це йдеться у збірнику. Є тут статті і про Полтавську битву (Тошендаль Р. Полтава: сражение, история и символ), і про джерела з її історії (Сёдерберг У., Леннерсанд М. Источники о Полтавской битве в Государственном и Военном архивах Швеции), також опубліковано цілий блок статей, присвячених взаємовпливу шведської та російської культур у першій чверті XVIII ст. У цьому контексті варто згадати і про книгу польського історика Збігнева Анусіка, присвячену Карлові XII (Anusik Z. Karol XII. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Ossolineum. – 2006. – 383 s.), яка заслуговує на окрему рецензію.

Семінар шведських і фінських науковців у Києві у цілому залишив позитивне враження, сприяючи розвитку контактів між науковцями України та скандинавських країн. Захід зафіксував близькість поглядів учасників семінару на українську візію минулого, увів до наукового обігу нові джерела, факти та інтерпретації, сприяв висвітленню важливих моментів історії України та українсько-шведських зв'язків.

В.В.Барцьось (Вінниця)

VII ВСЕУКРАЇНЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ: МІСЦЕ В ІСТОРІЇ ТА ПОЛІТИЦІ»

28–29 травня 2009 р. в Одеському національному політехнічному університеті (ОНПУ) відбулася VII Всеукраїнська наукова конференція «Народний рух України: місце в історії та політиці», присвячена 20-річчю заснування цієї політичної сили. У рамках заходу розглядалися актуальні проблеми вітчизняної історії новітнього часу (1988–2009 рр.). Організатором конференції виступила кафедра історії та етнографії України ОНПУ (завідувач – д-р іст. наук, професор Г.І.Гончарук), а сприяння в її проведенні надала політична партія Народний рух України (НРУ). Для участі у науковій дискусії з'їхалося чимало як досвідчених, так і науковців-початківців із різних куточків України – докторів, кандидатів наук, аспірантів, магістрантів, студентів, а також політологів і політиків.

Варто згадати, що свого часу на базі кафедри історії та етнографії України ОНПУ уже відбулося шість одноіменних всеукраїнських конференцій: перша була проведена 14–16 вересня 1994 р. (на ній був присутній і виступав тодішній голова НРУ В.М.Чорновіл), друга 11–12 вересня 1996 р., третя 10–11 вересня 1998 р., четверта 14–15 вересня 2000 р., п'ята 14–15 вересня 2001 р., і шоста 16–17 вересня 2005 р.

Відкриття конференції та її пленарне засідання відбулося в актовому залі палацу культури студентів ОНПУ. Зі вступним словом і побажаннями плідної роботи до учасників звернулися ректор